

Gjestekommentar i Dagens Næringsliv, 5. januar 2008

Av Hilde C. Bjørnland

Institutt for samfunnsøkonomi, Handelshøyskolen BI

En fremtid uten olje

Med få nye store oljefunn, må olje-Norge forberede seg på at en epoke kan gå mot slutten. Er vi forberedt?

Etter flere tiår med økt olje- og gassproduksjon må vi nå venne oss til at den samlede produksjonen er på hell. Selv om gassproduksjonen fortsatt er økende, faller oljeproduksjonen og tall fra SSB viser at bruttoprodukt av råolje og naturgass for de første tre kvartalene i 2007 var lavere enn i samme periode året før. Med få nye store oljefunn, må olje-Norge forberede seg på at en epoke kan gå mot slutten. Hva skal vi leve av, og hva med den fulle sysselsettingen når flere hundre tusen arbeidsplasser kan bli borte?

I oljelandet Norge synes imidlertid optimismen fortsatt å råde, noe som ikke er særlig rart når oljeprisen for første gang i historien er notert for over 100 dollar fatet. Oljen har gjort oss til en rik nasjon på mange måter. Aldri før har verdiskapningen i Norge vært høyere og aldri før har flere vært i arbeid. Statens inntekter er økende og oljefondet (Statens pensjonsfond Utland) svulmer. Med fondet skal fremtidige pensjoner sikres i en aldrende befolkning. Dette er velferds-Norge, men sier oss ikke noe om hvor godt forberedt vi er på en fremtid uten olje. Hva slags arbeidskraft har vi? Hvilke næringer har vi satset på? Har forskningen gjort oss ledende på noen områder og har utdanningssystemet vårt vært godt nok?

Den viktigste ressurs i et land er arbeidskraften. I dag lever imidlertid over 10 prosent av arbeidsfør befolkningen av uføretrygd i Norge, noe som er langt høyere enn gjennomsnittet for OECD. Tar vi med dem som også er på attføring, rehabilitering eller avtalefestet pensjon, er nærmere en halv million (!) mennesker på uføretrygd. Det vil si at hver femte person i yrkesaktiv alder er utenfor arbeidslivet. En studie av Professor Øystein Thøgersen og stipendiat Karl Ove Aarbu ved NHH viser at utgiftene for å finansiere dette er i ferd med å bli epidemiske. Et valg mellom kutt i velferd og offentlig aktivitet eller økte skatter vil tvinge seg frem.

Underlig nok er det blant de unge at det er størst vekst av nye mottakere av uføreytelser og sosialhjelp i følge SSB. Det finnes ingen god forklaring på hvorfor så mange unge faller utenfor. Jeg synes det er dramatisk og et sykdomstegn for denne velferdsstaten.

De unge kan imidlertid ikke skyldes på at de ble utslitt på skolebenken. Norske skoleelevers kunnskaper er i fritt fall og har vært det i flere år. PISA undersøkelsen som tester skoleungdoms kompetanse i lesing, naturfag og matematikk, og som har vært behørig omtalt i mediene de siste månedene, viser at norske ungdom skårer dårligst i Norden og dårligere enn OECD gjennomsnittet i alle fag.

Hvordan kan vi ha kommet i et slikt utdanningsmessig uføre uten at noen har grepet tak i det? Kanskje bør man se til Finland som ligger på topp i alle evalueringene. Suksessen skyldes hverken gratis frukt eller private skoler. Skolene fremheves som relative like, men trivsel står ikke høyere på agendaen enn disiplin. Kanskje er det så enkelt som at nøkkelen til suksess er mer

undervisning og testing i matematikk og naturfag kombinert med hardt arbeid? Nå er imidlertid ikke tiden for årelang problematisering og diskusjon, men handling. Det er disse ungdommene som skal gi landet vårt nytt konkurransedyktig næringsliv når oljeeventyret er over.

Dessverre har vi heller ikke lagt til rette for stabile rammevilkår i forskningen. I følge en rapport fra forskningsinstituttet NIFU STEP, har bevilgningene til forskning de siste årene sakkert akterut, både i forhold til øvrige nordiske land og til regjeringens eget løfte. Ordet hvileskjær er brukt politisk om stagnasjonen i forskningsbevilgningen fra det offentlige. Regjeringen oppgir nå sitt eget løfte om at 3 prosent av bruttonasjonalproduktet (BNP) skal gå til forskning innen 2010, hvorav det offentlige skal stå for 1 prosent. Nå har forskningsministeren rett i at å knytte forskning opp mot BNP kan være vanskelig når veksten i BNP øker så mye som nå. Men, det er jo nettopp i en høykonjunktur at regjeringen burde ha hatt politisk handlingsrom for å satse på forskning.

Til syvende og sist handler dette om politiske prioriteringer. Mens høykonjunkturen har gjort forskningsmålet urealistisk, opprettholder regjeringen sitt løfte om at én prosent av statsbudsjettet skal gå til kultur innen 2014. Dette innebærer en sterk prioritering av kultur i mange år fremover i følge regjeringen. Kultur er selvfølgelig viktig i en velferdsnasjon, men det er resultatet av forskningen vi skal leve av i fremtiden.

Istedenfor å sole oss i glansen av hvor godt vi hittil har gjort det som nasjon, bør vi begynne å ta fatt på utfordringene. Jeg setter min lit til at forholdene blir lagt til rette for at vi vil få en ny generasjon av skolelys, forskere som får anledning til topp innsats og en arbeidsmotivert befolkning som vil gi landet en god fremtid etter oljealderen.